„Jäljed“ Sindis - kallasrada

JÄLGEDE KIRJELDUSED

12
9 10 11
8
7
6
5
4
3
1b
2
1a
B
M
Ujula park
Vabriku kanal
Klubi park
Vabriku park
Postimaja park
Kiriku park
Sõpruse park
Lastepark
Dendropark
Vana kalmistu
Uus kalmistu
Saviaugu metsapark
Tõela metsapark
Pärnu mnt
Pärnu mnt
Pärnu mnt

21. mail 2023 kogukonnagiid Kiki koos külalistega Ceissest jalutuskäigul Sindi kallasrajal *Foto Piia Karro-Selg*

2023. aastal täitus Sindis mitmeid ümmargusi tähtpäevi. See kalender aitab möödunut meenutada ja tulevikusündmuste tarbeks märkmeid teha.

1. mail möödus 85 aastat Sindile linnaõiguse andmisest aastal 1938. 26. maid 1833, s.t 190 aastat tagasi, nimetab Aadu Must Zintenhofi (Sindi) kalevivabriku ehitamise alguseks. 4. juunil möödus 40 aastat Sindi muuseumi avamisest 1983. aastal.

Meie väike parkide- ja alleederohke vabrikulinn on aegade jooksul läbi teinud palju muutusi: töölisasulast alevini, linnani, Pärnu linnaosani, tagasi iseseisva linnani, nüüdseks Tori vallasiseseks linnaks.

Kiiresti arenevast kalevivabrikust on oma tõusude, mõõnade ja pankrotiga välja kasvanud kolm tänapäevast tekstiiliettevõtet.

Viimasel kümnendil on tundmatuseni muutunud nii mõnigi koht jõe ääres, ümber on ehitatud laululava, on rajatud discgolfipark, alustati raekoja remonti ja kiriku renoveerimist, süvendatud ujulast on saanud populaarne talisupluskoht. Suurim muutus on muidugi paisu lammutamine ja Sindi kärestiku rajamine.

Tere tulemast pea kahe ja poole tunnisele matkale mööda Sindi kallasrada!

KAKS KALMISTUT

1

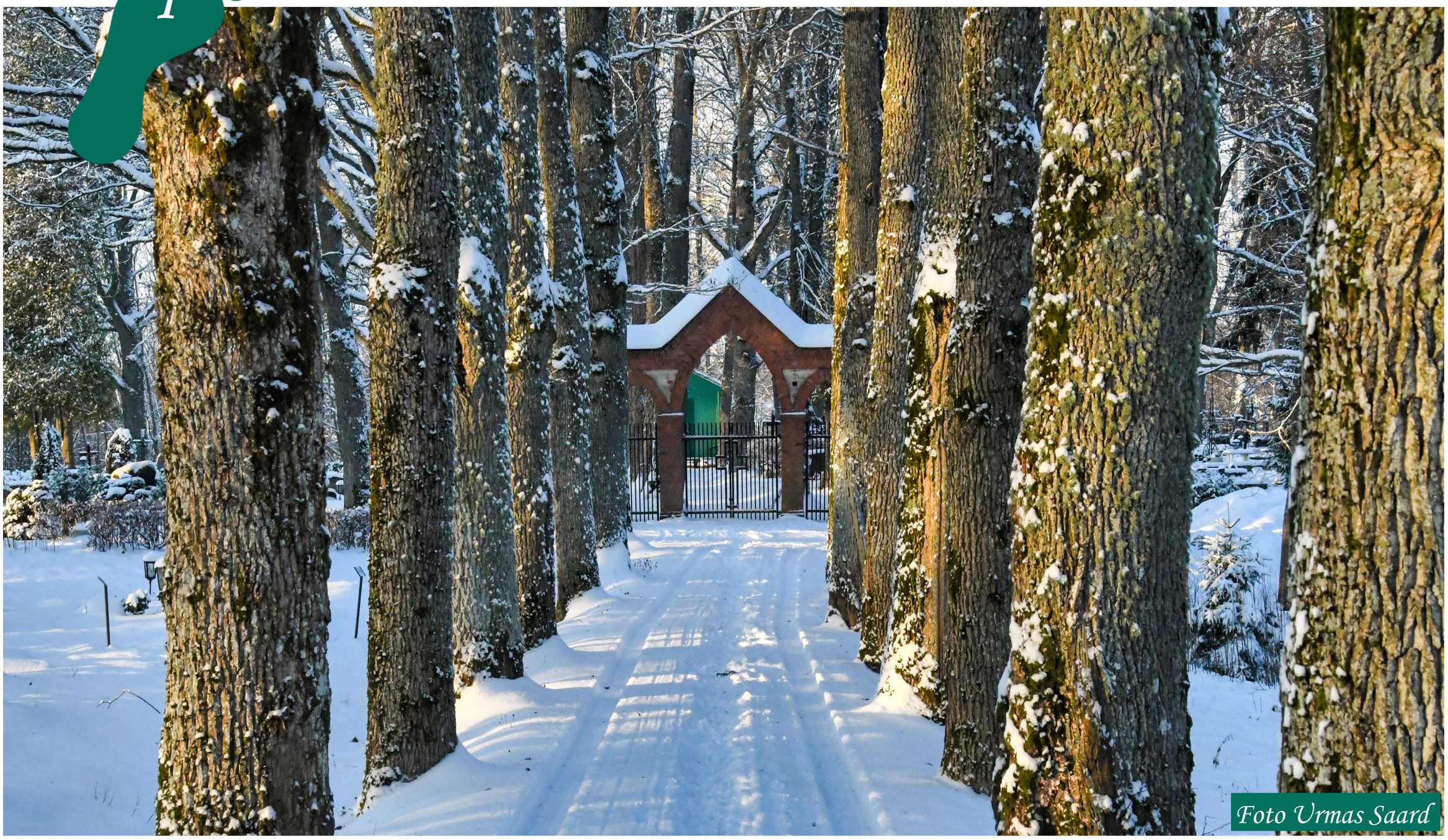

Foto Urmas Saard

Sindi kalmistud pakuvad suurimat silmailu kevadel toomingate õitsemise, ööbikute laksutamise ja sügisel värvikirevate lehtede ajal. Kahe surnuaia vahelise oja ületamine ja vana kalmistu astmeliselt asetsevad ojapoolsed hauad, kõrge jõekallas ning vana kabel, mis oli poolteist sajandit tagasi õigeusu koolimaja, muudavad jalutuskäigu värvikaks.

Sindis ei olnud kaua aega kirikut ega surnuaeda. Vabrikuasula kuulus Tori kihelkonna alla, inimesed olid seotud Tori kirikuga. Nii maetigi 19. sajandil Sindi kadunukesed Tori kalmuaeda.

1894. aastal said ruumid kooli ja lasteaiaga samasse majja ka kogudused. Samal ajal otsiti maad surnuaia rajamiseks, mis leiti Saia külla praeguse Fein Elast Estonia vabriku Viira-poolsele alale. Sinna rahupaiga rajamiseni ei jõutud, koht ei sobinud.

1899 õnnistati Sindi apostliku õigeusu kirik ning 1901 sai luteri kogudus ruumid uude koolimajja.

Kalmistute rajamist praegusesse asukohta alustati arvatavasti 1890ndate lõpuaastatel. Õigeusu ehk vana kalmistu valmis esimesena ja õnnistati tõenäoliselt 1899.

Luteri ehk uuel kalmistul valmisid August Kase, kelle isa osales tõenäoliselt mõlema kalmistu rajamisel, meenutuste järgi aastal 1902 ka väravad. Kalmistu õnnistati aga juba aasta varem. August Kask (1889 -1980) on kirjutanud pensionieas, elades Rootsis, teiste räägitu ja enda kogetu-nähtu põhjal ligemale 500 lk mälestusi Sindist, mis on Sindi muuseumis huvilistele näha.

Kalmistutele on maetud kohaliku tähtsusega tuntud inimesed: vabadussõdalased, vabriku veteranid, kultuuritöötajad, õpetajad, sportlased ja vabriku üks direktorgi.

Viimase muutusena sai 2012. a uus kalmistu Sindi linnasepa tehtud uued sepisväravad.

Foto Urmas Saard

TWO CEMETERIES

The cemeteries of Sindi offer the greatest feast for the eyes in spring when the bird cherry is blooming, sounds of nightingales, and autumn colourful leaves. Crossing the stream between the two cemeteries, and the staggered graves on the stream side of the old cemetery, make the walk colourful ; as well as a high riverbank and an old chapel, which was an Orthodox schoolhouse a century and a half ago. Orthodox and Lutheran cemeteries were built at the turn of the 19th and 20th centuries.

ДВА КЛАДБИЩА

Кладбища Синди радуют глаз весной, когда цветёт черемуха и поют соловьи, и осенью, когда на деревьях желтеют листья. Пересечение ручья между двумя кладбищами и расположенными в шахматном порядке могилами на берегу ручья старого кладбища делает прогулку красочной, также, как и высокий берег реки, и старая часовня, которая полтора века назад была православной школой. Православное и лютеранское кладбища были построены на рубеже XIX и XX веков.

100 TAMME PARK

Foto Urmas Saard

Sindi linna 25st pargist kõige uuem, 100 tamme park on rajatud Ojakalda pargi osana. Park asub Kalda tee, Pärnu maantee ning uue ja vana kalmistu vahelisel alal ja on maanteelt hästi nähtav.

100 tamme istutamine algas 1. mai 2018 keskpäeval, sellega anti avalöök üle-eestilisele EV 100 tammeparkide istutamise hooajale, eesmärgiga rajada igale maakonnale vähemalt üks uus tammik. Samal päeval tähistas Sindi linnaõiguse saamise 80ndat aastapäeva.

Eestist korjatud tammetõrudest hakkasid lapsed üle Eesti istikuid kasvatama juba 2013. aastal. Tammik sündis Sindi Gümnaasiumi algatusel, Tori valla ja Sindi linna kingitusena Eesti Vabariigi 100ndaks sünnipäevaks. Istutajateks olid õpilased, pered ja ettevõtete, asutuste, organisatsioonide esindajad. Parki istutatud puude kohta koostada kaart istutajate nimedega. Ilus perepäev lõppes Ott Leplandi kontserdi ja kringlisöömisega.

Teise EV 100 juubelikingina püstitati Sindi ajalooklubi algatusel Tori valla, sintlaste annetuste ja Rohelise Jõemaa rahalisel toel mälestussammas Julius Friedrich Seljamaale, Sindis sündinud ja koolis käinud, hiljem pedagoogi, ajakirjaniku, juristi, poliitiku, diplomaadina tuntud, kuid eelkõige Tartu Rahu ratifitseerimiskomisjoni esimehe auks monument Sindi Gümnaasiumi juurde. Ausammas avati 2. veebruaril 2019, mil tähistati Tartu Rahu 99. aastapäeva.

Mälestussammas on sellest ajast saadik kujunenud raekoja juurest alustatavate pidulike rongkäikude väärikaks lõpp-punktiks ja tasapisi kõrgust koguv 100 tamme park tervitab rõõmsalt Pärnu poolt tulijaid.

Foto Urmas Saard

100 OAK TREE PARK

The planting of 100 oak trees started on May 1. With the 2018 campaign, the all-Estonian EV 100 oak park planting season was opened, with the aim of establishing at least one new oak park in each county. This is how the oak tree park was born on the initiative of Sindi High School, as a gift from Tori municipality and the city of Sindi for the 100th birthday of the Republic of Estonia. Planters ranged from children and families, to representatives of companies, institutions, and organizations. On the same day, Sindi celebrated the 80th anniversary of receiving city rights.

ПАРК 100 ДУБОВ

Посадка 100 дубов началась 1 мая. С кампанией 2018 года начался все-эстонский сезон EV 100 посадки дубовых парков, целью которого является создание как минимум одного нового дубового парка в каждом округе или районе. Так по инициативе гимназии Синди появилась эта дубовая роща, как подарок муниципалитета Тор и города Синди к 100-летию Эстонской Республики. Посадкой дубов занимались от детей и семей до представителей компаний, учреждений и организаций. В этот же день Синди отметил 80-летие получения прав города.

LAULULAVA

Foto Helen Parmen

Laululava rajati Sindi 1. detsembri nimelise vabriku 150nda juubeli pidustusteks, vabriku ajalugu kujutava etenduse esitamiseks 4. juunil 1983. Samal kuupäeval avati ka Sindi muuseum. Varem asus laululava Vabriku pargis, 1961 veeti lava Ujula parki, pärast esinemispaiga lagunemist ehitati ujulasse veel teinegi laululava.

Uue laululava projekteerimiseks ja ehitamiseks karjamõisa aasale anti Hillar Sojonenile, tol ajal noorele arhitektile, väga vähe aega. Amfiteatri-sarnase laululava rajamine kujunes vihmase kevade tõttu parajaks proovikiviks. Läbi raskuste savisele nõlvale treppe ehitades olevat üks suur linttraktor põhjatusse savisse täiesti ära vajunud, meenutas arhitekt Sojonen reporter Urmas Saardile. Lõhutud nõlvad kaeti mätasmuruga. Uhke rongkäik ja pidu kogu vabriku ning linnarahva osavõtul sai peetud.

Juubeli ajal oli laululava tagumine osa tellingute sarnane. Et õhtupäike vaatajatele silma ei paistaks, ehitati lava 1985. aastal värskelt valminud Sidney ooperiteatri sarnaselt purjekujuliseks. Kahjuks ehitati laululava ilusasse, kuid kõrvalisse kohta, mis meelitas ligi vandaale.

2017 remonditi laululava 48. Sindi rockfestivali ja muinastulede öö läbiviimiseks.

2019 lammutati Kred Exi toetusega lagunenud lavaosa.

2022 uuendati publikuala istumisalused. Suve lõpus näidati öökino.

2023. a jaanipäevaks korrastatakse lavaalune pinnas ja tantsuplats nagu Pärnu Vallikäärus.

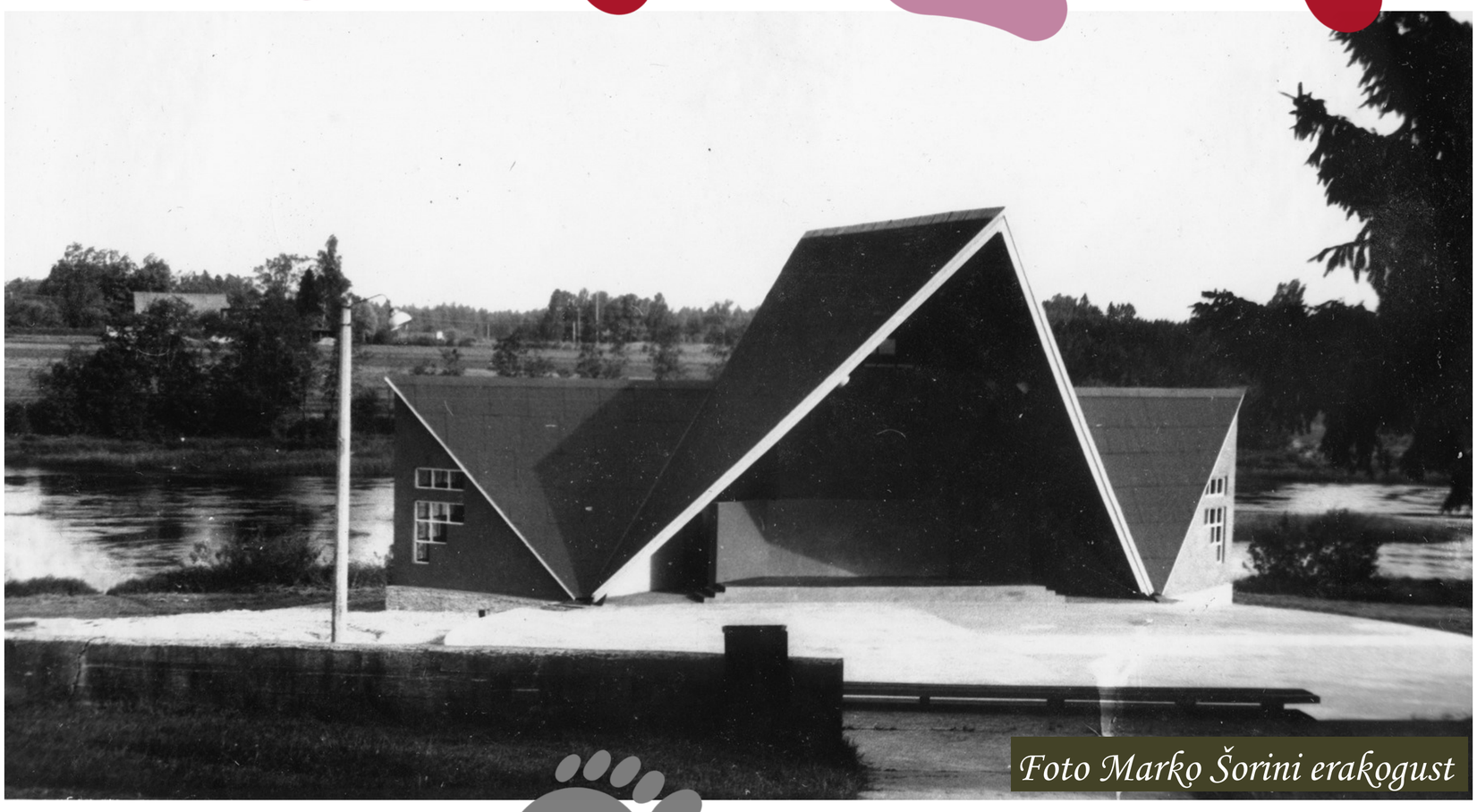

Foto Marko Šorini erakogust

SINGING STAGE

The singing stage was built for the celebration of the 150th anniversary of the Sindi 1st December factory, for a performance, depicting the history of the factory on June 4, 1983. The Sindi Museum was also opened on the same day. Building a singing stage similar to an amphitheatre turned out to be a good test due to the rainy spring. While building stairs on a clayey slope was proving difficult, one large crawler tractor is said to have completely sunk into the bottomless clay.

ПЕВЧЕСКА ЭСТРАДА

Певческая эстрада была построена на этом месте к празднованию 150-летия фабрики Синди 1 декабря для представления, изображающего историю фабрики 4 июня 1983 года. В тот же день был открыт музей Синди. Строительство Певческой сцены, похожей на амфитеатр, оказалось большим испытанием из-за дождливой весны. Говорят, что при возведении лестницы с трудом на глинистом склоне, один большой гусеничный трактор полностью погрузился в бездонную глину.

4 RAEKODA JA SÕPRUSE PARK

Foto Urmas Saard

1860ndatel rajas Sindi vabriku asutaja poeg Christian Heinrich von Wöhrmann oma valdustesse karjamõisa ehk lehmatallid.

1928. a viis Lelle - Papiniidu raudtee ja Sindi raudteejaama avamine ehitustegevuse hoogustumiseni selles piirkonnas ja Sindi alevi laiendamiseni riigimaade arvelt. Anton Soansilt telliti moodne planeering uuele Sindi keskusele. Endise mõisa maadele pidi tulema raekoda, rahvamaja, haigla, koolimaja, luteri koguduse maja koos kirikuga ja jõe äärde park.

1935 alustati alevivalitsuse maja ehitamisega. Ehitati kahekordne lakoonilise kujuga telliskivist, keskkütte, veevärgi, elektrivalgustuse ja signalisatsiooniga moodne funktsionalistlik hoone.

Esindusfunktsiooni rõhutab Skandinaavia eeskujudele viitav 20 meetri kõrgusele ulatuv neljatahuline torn, milles oli veepaak. Raekoda sai ainsana planeeritutest valmis.

Avamispäeval, 8. augustil 1937 anti üle toonase riigivanem Pätsi kingitus alevirahvale: 1000 krooni täpset aega näitava tornikella ostmiseks. Presidendikell sai raekoja torni alles 2013. aastal Sindi ajalooklubi eestvedamisel, sintlaste annetuste ja president Ilvese kingitud raha eest. Raekoda on praegu Tori valla halduskeskus.

1960ndatel rajati plaanitud alale park, mälestuskivi juurde istutatud tammikut teati Veteranide pargi nime all. Sõpruse pargi nime sai park 1990ndate alguses, kui sintlasest kiviraidurilt Arno Metsmaalt telliti mälestuskivile uus tekst:

"Sindi elanikele, kes langesid Teises maailmasõjas".

Sindi liikumisharrastajate armastatud Sõpruse ja dendroparki rajati 2020. a augusti lõpus kõige uuem tehispark - discgolfi park.

Foto Urmas Saard

TOWN HALL AND FRIEN-SHIP PARK

On August 8, 1937, the first specially built town government building in Estonia was opened. A two-story modern functionalist building of a laconic shape, made of bricks, with a 20-meter-high four-sided tower, central heating and water supply, electric lighting and signaling. May 1, 1938, Sindi got its city rights and the building became the Town Hall, now the seat of Tori municipal government. Veteran's Park, built during the Soviet era, was renamed Friendship Park in the 1990s. In 2022, Sindi's newest technopark - a disc golf park - was built there.

РАТУША И ПАРК ДРУЖБЫ

8 августа 1937 года было открыто первое в Эстонии специально построенное здание поселка городского типа. Двухэтажное современное функциональное кирпичное здание лаконичной формы, с 20-метровой четырехгранной башней, центральным отоплением и водоснабжением, электроосвещением и сигнализацией. 1 мая 1938 года Синди получил права города, и здание стало Ратушей, а с 2017 года резиденцией муниципального правительства Тори. Парк Ветеранов, построенный в советское время, в 1990-х годах был переименован в Парк Дружбы. В 2022 году здесь построили новейший технопарк в Синди - парк для диск-гольфа.

MUSUSILD JA ÕIGEUSU KIRIK

Foto Helen Parmen

August Kask kirjutab oma mälestustes, et sintlaste armastatud jalutuskoht oli Mustoja mägi. All jões oli Mustauk, üle Mustoja viis Mustoja sild. Mustoja mäel käisid loodust nautimas kooliõpilased õpetaja saatel, „supilastel" oli see igapäevane tiir, noortele armastajatele aga romantiline maailm, mistõttu Mustoja sild saigi nimeks Mususild. Sild ühendas Wöhrmanshofi karjamõisa vabriku ja asulaga.

Nõukogude ajal, 1970ndate lõpul asendati kitsas puust Mususild laia truubi ja metallist käsipuudega sillaga, et oleks kerge traktoriga lund lükata. Kauaaegne Sindi linna volikogu esimees Aleksander Kask (s.1931) lisab rahvasuus räägitavale, et sellest ajast pole Mususillal enam musutajaid nähtud. Romantika pole aga sealkandis lõplikult kadunud: vaadates pimedal ajal Mususillalt läbi okste paistvat mahedalt valgustatud kiriku sissepääsu ja torni, võib rõõmu tunda viimaste aastate taastamistöödest.

Sindi 500 inimest mahutava Jumalaema Ilmumise apostlik-õigeusu kiriku õnnistas piiskopi Agahvangel 5. juulil 1899. Kirik suleti pärast viimase nõukogudeaegse preestri surma, 1962. kasutati Pärnu teatri rekvisiidilaona. 1990ndate alguses sai Sindi linn üsna halvas seisukorras hoone tagasi.

2016. aastast algas kiriku renoveerimine muinsuskaitse ja Sindi linna ühisrahastusel, koostöö jätkus Tori vallaga endise Sindi linnapea ja riigikogulase Marko Šorini „katuserahade“ toel 2021-2023. Rein Toodu rahastas 2019. a novembrist peasissepääsu ja torni valgustamise. On vahetatud katus, taastatud sissepääs, torn, kuplid; ristid on Soomes kullatud. 2023.a raha läks tee- ja jõepoolse fassaadi renoveerimisele. Mais 2023 paigutati uus infotahvel.

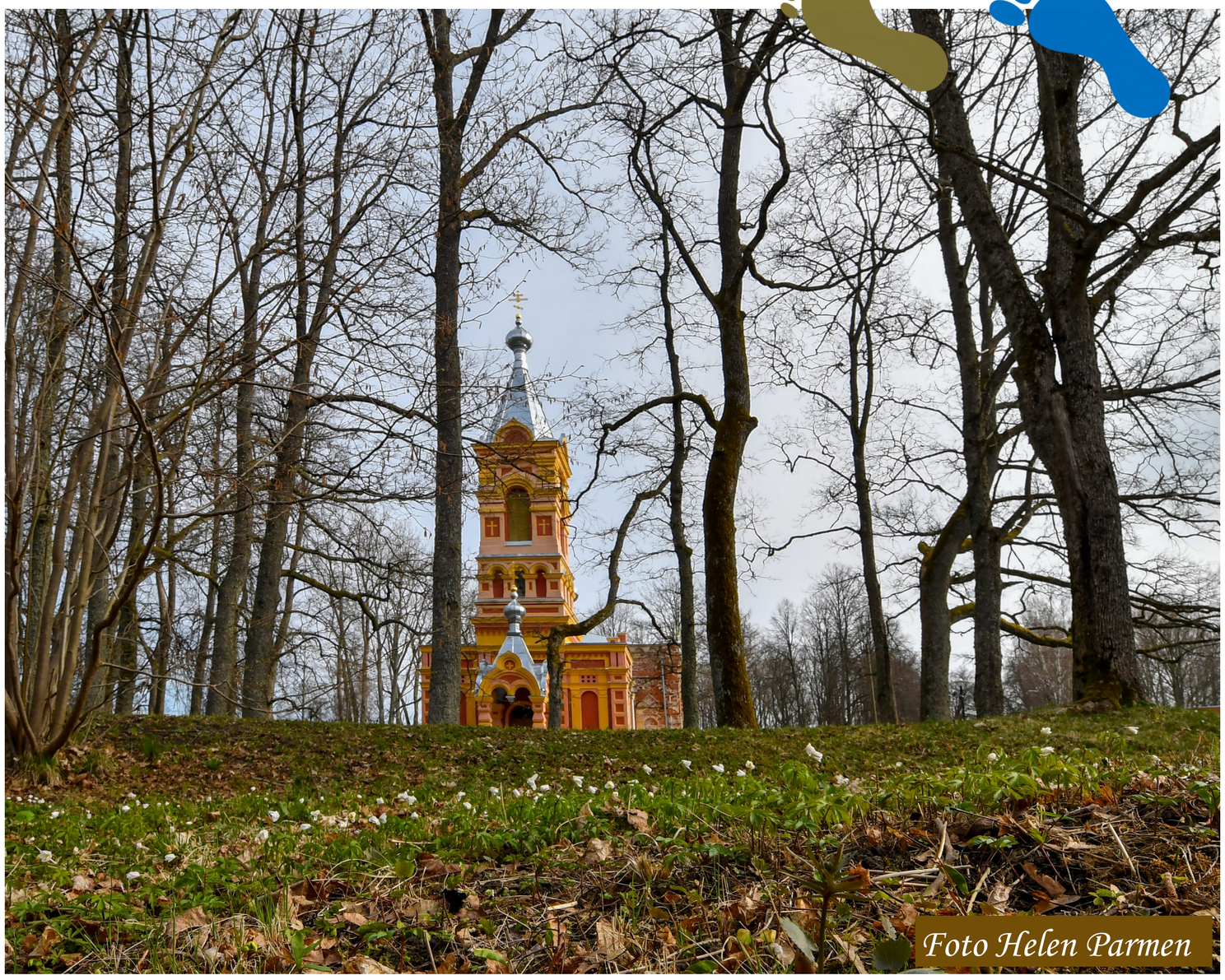
Foto Helen Parmen

BRIDGE OF KISSES AND THE ORTHODOX CHURCH

A nice wooden bridge over the Mustoja stream was the Mustoja bridge. Schoolchildren accompanied by their teacher went to Mount Mustoja to enjoy nature, it was a daily excursion for kindergarten children. But for young lovers it also sparked romance. That's how Mustoja Bridge got its name Mususild. At the end of the 1970s, the bridge was rebuilt, and the kissers are no longer seen there. Once again, romance takes over the soul, looking at the tower and facade of the Orthodox Church of the Epiphany of Sindi, softly lit from November 2021, through the canopy of trees from the Mususild.

МОСТ ПОЦЕЛУЕВ И ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ

Красивый деревянный мост через ручей Мустоя был мостом Мустоя. Школьники в сопровождении учителя отправлялись на гору Мустоя, чтобы насладиться природой. Это была ежедневная экскурсия для детей детского сада. Для юных влюблённых это был романтический мир. Так мост Мустоя получил свое наз-вание Мусусильд (Мост поцелуев). В конце 1970х мост перестроили, и целующихся влюблённых там больше не видели. В очередной раз романтическое чувство захватывает душу, глядя сквось кроны деревьев с Мусусиллы на башню и фасад православной церкви Богоявления Синди, мягко освещённые с ноября 2021 года.

6

PÄRNU JÕGI

Foto Helen Parmen

Pärnu jõgi oli oma veetaseme languse ja savi olemasoluga vabriku ehitamise põhjus ja terve vabriku-asula elu keskpunkt. Jõe ääres püüti kala, võeti põhjast kranti e kruusa, pesti pesu, supeldi ja lapsedki kasvasid nendel jõeäärsetel mängumaadel. Jäämineku ajal jäi vabriku töö seisma, kõik jälgisid, kas pais jääb terveks ja töö alles.

August Kask meenutab: „Minu esimesed mälestused koorilaulust on umbes 1892. aastast ... See oli ühel jaaniööl , kui Sindi laulu- ja muusikakoorid hõljusid pealpool paisu suurtes mustades krandivõtmise paatides, kaskedega ja mitmevärviliste kirevate laternatega ehitud. Tuulevaikne poolhämar suvine öö, veepind klaassile, mille pani vaevalt virvendama paatide liikumine, õõtsumine ja selles virvenduses mängis kirevate laternate mitmevärviline tuli, see oli luuleline, muinasjutuline pilt. Ja kordamööda kostis rõõmus laul ja puhkpillimuusika jõelt ... küsisin kõva häälega: „Mamma, kas need on taevainglid, kes seal laulavad?“.

Selle taevaliku jaaniöö kontserdi korraldaja oli toonane Sindi muusikaelu juht, Sindi ministeeriumikooli õpetaja, koolipoiste puhkpilliorkestri asutaja, laulu „ Õrn ööbik“ viisi autor Karl Ramm. Koorijuht, kes pani Sindi mehed neljahäälselt laulma, kelle nime kannab Sindi muusikakool.

Jaanipidude pidamise kohti on aegade jooksul Sindis olnud mitmeid. Alguses Trahteri pargis, hiljem Vabriku pargis, 1961. aastast Ujula pargis, 1983. aastast laululaval, 1990ndate lõpust Sindi forellipüügis, 2010ndatel Helmondi peo- ja toidutares ja nüüd jälle laululaval.

Foto Helen Parmen

PÄRNU RIVER

The Pärnu River, with its water fall and the presence of clay, is the reason for the construction of the factory and the centre of life in the factory settlement. Fish were caught on the banks of the river, grant or gravel was taken from the bottom, clothes were washed, bathed and children grew up in their playgrounds by the river. During the big freeze, the factory work stopped, everyone watching to see if the dam would remain intact while the work was still going on. Most of Sindi parties - especially Midsummer's Day parties - have been located by the river throughout the whole period.

РЕКА ПЯРНУ

Река Пярну с её водопадом и наличием глины является причиной строительства фабрики и центром жизни заводского посёлка. На берегу реки ловили рыбу, со дна брали гравий, стирали одежду, купались и дети росли на игровых площадках возле реки. Весной, когда началась вскрытие рек, работа фабрики остановилась. Все смотрели, уцелеет ли плотина и продолжатся ли работы. . Большинство праздников в Синди, особенно праздник Ивана-Купалы, на протяжении веков проходили у реки.

WÖHRMANNI ALLEE JA PARK

Foto Urmas Saard

August Kask kirjutas mälestustes, et Sindi kalevivabriku asutaja Johann Christoph Wöhrmann pidi olema suur looduseilu armastaja, kui ta nii palju vabriku maid ohverdas parkideks, mis olid tõenäoliselt kohe vabriku asutamisel rajatud. Samuti olid kõik kõnniteed ilupuudega palistatud. Esinduslikum Sindi kõnniteedest oli Wöhrmanni allee altmajade (allpool paisu asuvad majad) vahel suunaga Suuremaja juurest Mustoja parki. Seda alleed oli Christian Heinrich von Wöhrmann ise iga päev kasutanud jalutuskäikudeks. Pealtmajade kasarmute piirkond oli aga parkidevaene.

Wöhrmanni alleed kasutas ka Sindi rahvas meeleldi jalutamiseks, eriti pühapäevadel ja suveõhtutel. Alleed ääristavate suurte pärnade ulatuslikud võrad olid tihedasti kokku ja üksteisest läbi kasvanud, millest ei suutnud läbi tungida päikesekiired ega sadada vihm. Suve kuumadel päevadel ja suveõhtutel oli see luuleline jalutuspaik nii noortele kui vanadele: jahe ja hämar, täis magusat pärnaõielõhna, kus võis nautida tuhandete mesilaste suminat puude võrades.

Kui allee on Sindi asula algusaegadest pärit, siis Wöhrmanni park on rajatud nõukogude ajal 1960ndate aastate alguses pärast 15 töölismaja lammutamist. Wöhrmanni allee vabrikupoolses otsas asub praegu Sindi muuseum, kus saab põhjaliku ülevaate Sindi ja vabriku ajaloost, kaunid lillepeenrad ning pingid kutsuvad pargis kokku saama, et jalgu puhata. Vanades Wöhrmanni-aegsetes puuõõnsustes on pesakohad lindude ja oravate jaoks. Mõne-aastane allee kiviparkett kutsub jalutama praegugi.

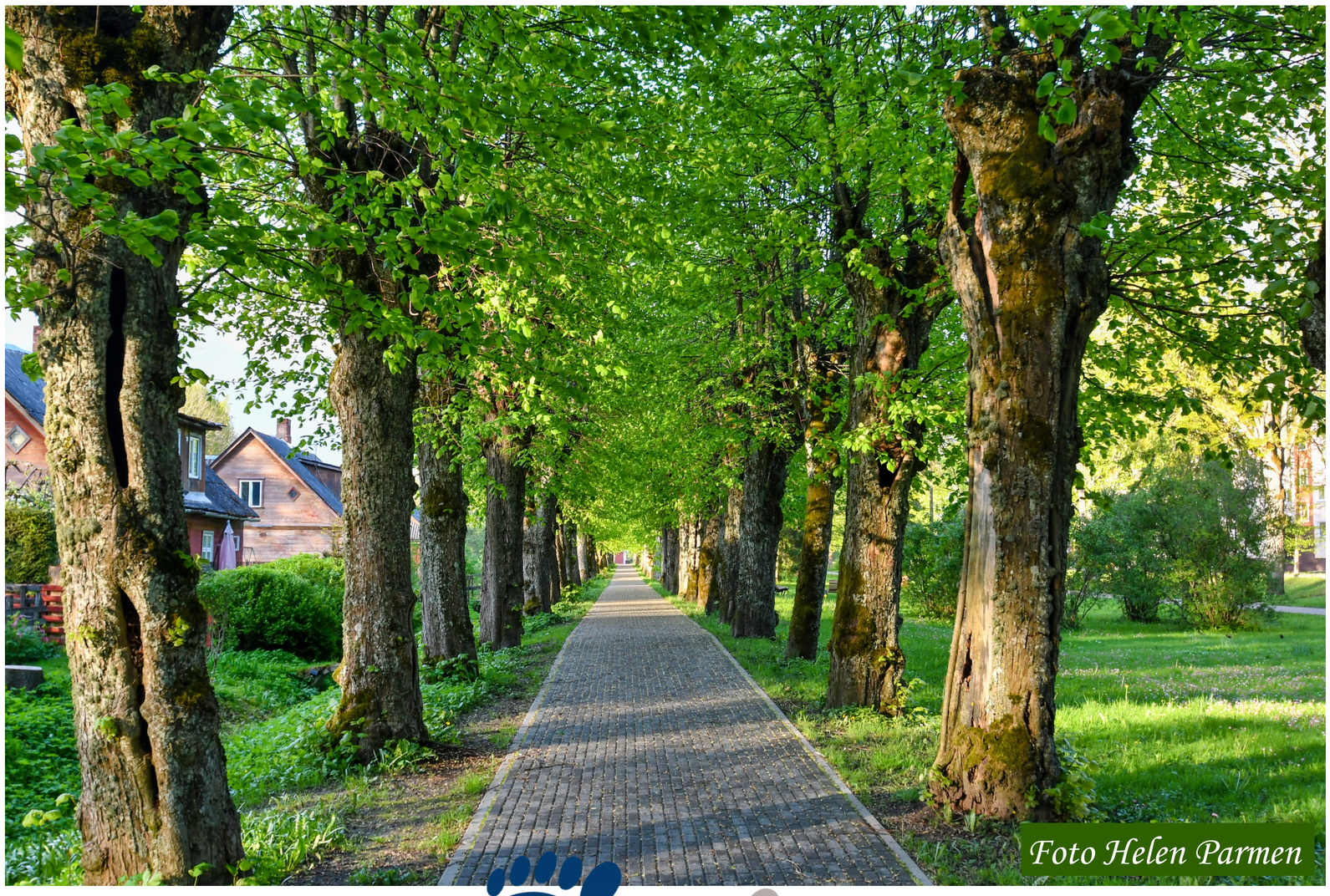
Foto Helen Parmen

WÖHRMANN 'S ALLEY AND PARK

People of Sindi have always liked to walk along Wöhrmann Alley, especially on Sundays and summer evenings. The extensive canopies of the large lindens lining the alley grew close together, and were intertwining. On hot summer days and summer evenings, it was a poetry inspiring stroll for young and old, cool and sheltered, breathing in the sweet scent of linden blossoms, and enjoying the hum of thousands of bees. When he alley dates back to the early days of Sindi settlement, it is certain that the Wöhrmann park was built during the cousins' gatherings in the early 1960s..

АЛЛЕЯ И ПАРК ВЕРМАННА

Все жители Синди любили гулять по Верманской аллее, особенно по воскресеньям и летними вечерами. Обширные кроны больших лип, окаймлявших аллею, срослись вплотную и сквозь друг друга. В жаркие летние дни и летние вечера это была поэтическая прогулка для молодых и старых, прохладных и сумрачных, вдыхающих сладкий аромат липового цвета, наслаждающихся жужжанием тысяч пчел.
Если Аллея была посажена в ранний период посёлка Синди, то парк ВЕРМАННА был построен в советское время в начале 1960-х годов.

VABRIK JA VABRIKUKANAL

Foto Urmas Saard

Ehkki eeltööd olid alanud tunduvalt varem, loetakse Zintenhofi kalevivabriku ehitustööde algusekś 26. maid 1833. Vene ehitusbrigaadid ehitasid kiiresti ja korralikult, sama hästi paigaldati sisseseade ja juba 1834. aastal andis vabrik esimese toodangu. 1858. aastani oli Sindi kalevivabrik üks suuremaid kogu tsaari-Venemaal.

Vabriku hoonetest kirjutas 1842. aastal Liivimaa tsiviilkuberner aruandes keiser Nikolai I-le: „Wöhrmanni kalevivabrik… See on kivist, koosneb ühest viiekorruselisest peahoonest kahe kolmekorruselise tiibhoonega, ühest värvimis-, kahest kuivatus- ja ühest pesemishoonest, aurumasinate ruumist, sepikojast ja puutöökojast. Vabriku juurde kuulub kivist elumaja vabriku-valitsuse tarvis ning veel 54 puust hoonet töölistele, keda vabrikus on 1000. “

Sindi tekstiilivabriku pankrotiavalduse andis 1993. a sisse AS Sindi Vesi, vabrik müüdi 1996. Tänapäeval on vana vabrik pärast 2005. a põlengut varemetes. AS Danspin, mis asub aasal, värvib villavaipade lõnga. 1970ndatel valminud uues vabrikus asuvad AS Qualitex, mis toodab T-särgi kangast, ja OÜ Fein-Elast Estonia - sukalõnga.

Vabrikukanalist pajatab August Kask, et teisest küljest piiras aasa turbiinide juurest tulev vee äravoolukanal, mida hüüti väikeseks jõeks. Vabrikukanal juhtis ülespaisutatud vee läbi lüüside turbiinidele, mis panid ülekannetega osa vabriku masinaist tööle, ja varustas veega ka aurumasinaid ning kogu tootmisprotsessi. Elektri kasutusele võtmisel pani vabrikukanali vesi tööle hüdroelektrijaama turbiinid. Praegusel ajal on pool kanalist täidetud, sest vabrikud töötavad elektri jõul.

Foto Urmas Saard

FACTORY AND FACTORY CHANNEL

In 1842, the Wöhrmann shearing factory was built of red bricks, consisting of 1 five-storey main building with 2 three-storey wing buildings, 1 dyeing, 2 drying, and 1 washing buildings, a room for steam engines, a blacksmith shop, and a carpentry workshop. The factory had a residential building for the factory administration and another 54 wooden buildings for 1,000 workers. The factory canal directed the inflated water to turbines that powered the machinery, supplying water to the steam engines and the manufacturing process. Currently, the old factory is in ruins and half the canal is filled.

ЗАВОД И ЗАВОДСКОЙ КАНАЛ

В 1842 г. суконная фабрика Верманна была построена из красного камня.
Она состояла из 1 пятиэтажного главного здания с двумя трехэтажными флигелями, 1 красильного, 2 сушильных и 1 моющего зданий, помещения для паровых машин, кузницы и столярной мастерской. На территории фабрики был жилой дом для заводоуправления и еще 54 деревянных зданий для 1000 рабочих. Фабричный канал направлял запруженную воду к турбинам, которые заводили часть машин, снабжали водой паровые машины и производственный процесс. В настоящее время старый завод лежит в руинах, а половина канала засыпана.

KÄRESTIK

Foto Helen Parmen

„Mis puutub vee kukkumisse, siis oli Sindi kohal tõenäoliselt üks kärestik," kirjeldab Marko Šorin aega enne vabrikut. Nüüd on ring täis saanud: 2019. aastast on jälle olemas Sindi kärestik.

Pärast vabriku pankrotti 1993. a novembris sai alguse Sindi ühe kaunima objekti lammutamise saaga, milles palju osapooli: AS Maru - ostis AS Qalitexilt 3 miljoni Eesti krooni (e 192000 euro) eest paisu ja teenindusmaa. 2004. a, soovides sinna rajada hüdroelektrijaama, asuti taotlema keskkonnaministeeriumilt veekasutusluba. Seda aga lõpuks ei saadud. Soovis tammi säilitada.

26.02.2015 müüdi pais 1,32 miljoni euro eest riigile.

Algatusrühm Sindi Pais, mille lõid 2008. a novembris 20 osalejat Hans Solli eestvedamisel, võitles Sindi paisu lammutamise eest, et avada Pärnu jõe vesikond siirdekaladele. Ühendus tegi lobitööd omavalitsustes, Riigikogus, valitsuses, keskkonnaministeeriumis, Euroopa Liidus. Aleksander Kask väljendas põliste sintlaste soovi pais säilitada kuni kohtuni välja.

Saagas osalesid kalamehed, ümberkaudsed elanikud, Sindi linnavalitsus ja volikogu, Tori vallavalitsus ja volikogu, Pärnu maavalitsus, keskkonnaministeerium, Euroopa Liit oma paljude ametnike, ekspertide ja poliitikutega, andes hinnanguid, juhiseid ja direktiive. Suurt osa etendas ajakirjandus. 3 aastat pärast paisu lammutamist on Eesti Rahvusringhäälingus tihti kajastatud kormoranide kolooniate hävitustööd kalavarudele Tindi saarte juures.

Paisu lammutamine algas 2018. a septembri keskpaigas. Kalade rändeteed avati pidulikult 24.10. 2018. 130meetrine tehiskärestik koelmualade ja kallasrajaga sai valmis 2020. a augusti alguseks ja on saanud aerutajate lemmikpaigaks. 2023 suvi lisas aerutamiskeskuse esimese järgu.

Foto Helen Parmen

THE RAPIDS

Before the establishment of the factory, there was a rapid instead of Sind. In 2019, the circle came full circle and there are rapids again in Sindi. In the 1990s, the dam no longer had a direct function and fish stocks dwindled. Thus began the saga of the demolition of the Sindi Dam, in which there are many interested parties, both on the side of the dam's conservationists and those who dismantled it. Currently, the destruction of fish stocks by cormorants is often reported on TV. In February 2015, the Estonian state acquired the dam; in September 2018, demolition work began and the 130-meter rapid was completed by August 2020.

ПОРОГ

До основания фабрики над Синди был порог. В 2019 году круг замкнулся, и в Синди снова есть порог. В 1990-х годах плотина перестала выполнять прямую функцию, и запасы рыбы сократились. Так началась сага о сносе плотины Синди, в которой участвует множество сторон, как те, кто хотят сохранить плотину, так и те, кто хотят ее сносить. В настоящее время часто сообщают по телевидению об уничтожении рыбных запасов бакланами. В феврале 2015 года Эстонское государство приобрело плотину, в сентябре 2018 года начались работы по сносу. К августу 2020 года 130-метровый порог был завершен.

NELJA PAISU LUGU

Foto Helen Parmen

Sindi kalevivabriku ja paisu koha valikul oli Johann Cristoph Wöhrmannile tähtsaim vee langus, mis on Pärnu jõel 0,5 m 1 km kohta.

1. pais valmi 1834. a ja oli 2,2 m kõrgune. Plaanitud kõrguseks oli 5,5 m. Ümbruskonna maadel kardeti aga vee alla jäämist ja tammi kõrgus sai seetõttu poole madalam. Kaasaegsed kaebasid, et seni kalarikkast jõest kadusid kalad.

2. pais valmis Sindi kodu-uurija Elmar Savila andmetel 1883. a ja lagunes 1919. a jäämineku ajal. Vabadussõja ajal ning pärast sõda oli raskusi ehitusmaterjalidega, nii lapiti mõned aastad vana ja katkist tammi paremate aegade saabumiseni.

3. pais valmis 1922. a ühe aastaga. Pais oli raudbetoonist otstega, puidust paisukehaga, mis oli seest raudkividega täidetud, 3,4 m kõrgune ja 200 m pikkune. Puitosa ehitati talvel valmis, nummerdati ja pandi veevaesel suvel poole pikkuse kaupa paika. Selle paisu puudus oli vee suur läbilaskvus, mida korvati veevaestel suvedel ühemeetrise plankudest kõrgenduse lisamisega. Teine puudus oli majanduskriisi tõttu ehitamata jäänud kalatrepp.

4. paisu ehitati ligemale 3 aastat ja sai valmis 1977. a kõrgusega 4,3 m ja pikkusega 151 m. Ehitati ülimalt kõvast raudbetoonist jalakäijate tunneliga paisukeha sees, mis üsna ruttu veega täitus. Raudbetooni tugevusest räägitakse aastaid hiljemgi. Sellele paisule ehitati ka 15 astmega 65 m pikkune kalatrepp, mida siirdekalad kahjuks kasu-tada ei tahtnud. Pais lammutati 2018. a.

Foto Marko Šorini erakogust

THE STORY OF THE FOUR DAMS

When choosing the location of the factory, the most important thing was the drop of water for the construction of the dam. The 1st tower was completed in 1834 and was 2.2 m high. The 2nd dam was completed in 1883 and collapsed in 1919 during the ice movement. The 3rd dam was completed in 1922 in one year. 3.4 m high and 200 m long. 4m was completed in 1977. The 4.3 m high 151 m long dam was completed in almost 3 years. A fish ladder with 15 steps, 65 m long was also built on this dam, which did not work. The dam was demolished in 2018.

ИСТОРИЯ О ЧЕТЫРЕХ ПЛОТИНАХ

При выборе места для фабрики самым главным был уровень падения воды для строительства плотины. Первая плотина была построена в 1834 году и имела высоту 2,2 м. Вторая плотина была построена в 1883 году и рухнула в 1919 году во время ледохода. 3-я плотина была построена в 1922 году за один год. 3,4 м в высоту и 200 м в длину. 4. была завершена в 1977 году. Строительство плотины высотой 4,3 м и длиной 151 м было завершено почти за 3 года. На этой плотине также был построен рыбоходная лестница с 15 ступенями длиной 65 м, который не сработал. Плотину снесли в 2018 году.

ELEKTRIJAAM JA KALAKASVANDUS

Foto Helen Parmen

Alalisvool toodi Sindi vabrikusse juba 1900, kuid 1926. aastaks ei piisanud vabrikule olemasolevast võimsusest. Jõujaama ehitamiseks leiti vajalik koht vana paisu vesivärava sees. Jõepõhi oli tihe ja kindel, koosnes liivakivist ja kivistunud savi kihtidest. Elektrijaama ehitusega alustati 18. juulil 1928, auk kaevati käsitsi. Liiga kõrge vee tõttu jäi ehitus seisma, hoone valmimine venis. Nii jaamahoone kui 3. paisu ehitust juhtis insener Johann Pärn.

Turbiin ja generaator toodi Saksamaalt. 1931. a ekspluatatsiooni võetud elektrijaam tootis 380voldist 3faasilist voolu 1960ndate lõpuni. Hoone on praegu tühi, ainult turbiin on alles, näeb veidi räsitud, kuid huvitav välja.

1922. a paisu projekt vaadati läbi kaubandus- ja tööstusministeeriumi siseveekogude büroos, mis pidas kalamajanduse seisukohalt vajalikuks kalatrepi ehitamist paisule, kuid jäi majanduskriisi tõttu rajamata. Selles valdkonnas õnnestus Sindi vabrikul end mõneti rehabiliteerida tosin aastat hiljem, mil Sinti asutati Eesti suurim kalakasvatusjaam, mille hoone oli kõrge viilkatusega ja asus praeguse rohelise maja taga. Kalakasvandus lasi igal aastal Pärnu rannavetesse mitu miljonit siia-, lõhe- ja teiste kalade maime. Sindi kalakasvandus töötas 1960ndate aastate lõpuni, müüdi 1990ndate esimesel poolel ringiga tagasi Sindi forellipüügile, mis 2000. aastal oli väga populaarne ajaveetmisekoht Sindis, kuid paisu lammutamise ajaks pani oma äri seisma.

Foto Marko Šorini erakogust

POWER PLANT AND FISHERIES

Direct current arrived at Sindi factory in 1900. The construction of the power plant started on July 18, 1928, the hole was dug by hand, due to too high water, the construction of the building was delayed. Commissioned in 1931, the power plant produced 380 volts 3-phase current until the end of the 1960s.

In 1922 the dam was left without a fish ladder, but in the middle of the 1930s, the largest fish breeding station in Estonia was established, which worked until the end of the 1960s and every year released several million fry of whiting, salmon and other fish into the coastal waters of Pärnu.

ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯ И РЫБОПИТОМНИК

Постоянный ток поступил на фабрику Синди в 1900 году. Строительство электростанции началось 18 июля 1928 года, яма была вырыта вручную, из-за слишком высокой воды строительство здания затянулось. Введенная в эксплуатацию в 1931 году электростанция производила трехфазный ток с напряжением 380 вольт до конца 1960-х годов. В 1922 году плотина осталась без рыбоходной лестницы, но в середине 1930-х годов была создана крупнейшая в Эстонии рыбоводная станция, которая работала до конца 1960-х годов и ежегодно выпускала несколько миллионов мальков путассу, лосося и других рыб. в прибрежные воды Пярну.

VÄLIUJULA

Foto Helen Parmen

Ujumine on Sindis alati au sees olnud ja ujula populaarne suvine ajaveetmisekoht. Sindi sportlased esinesid hästi ka vabariiklikel võistlustel.

Vabriku töölised käisid ühiselt alasti suplemas allpool paisu nn Härjaaugus ja korrarikkumist ei sallitud.

1876. a ehitasid Saksa ja Poola meistrid riietusruumidega ujumismajad ujuvsillale, lisaks 6 x 12 m basseinid juhtkonnale, meistritele ja töölistele ning omakorda eraldi meestele ja naistele. 1908. a peeti seal ka esimesed Sindi veespordimängud.

1926 ehitas Sindi spordiselts Kalju (asutatud 1920) vaiehitisena ujumisbasseini Saiavälja alla jõkke. 1936 - 1937 ühendasid alev ja Kalju oma jõud ning rahalise toe, misjärel ehitati uus bassein vaiehitisena, riietusruumid, uued ujumissillad ja 3 m kõrgune hüppetorn. Ujula jaoks eraldati maad Marguse ojast raudteeni, sinna rajati liivarand, spordiplats ja istutati Ujula park. Peeti taas veepidusid. 1961. aastast sai ujulast laululava ja jaanipidude toimumise koht.

2012 avati uus pontoonidest väliujula ja palgati vetelpäästja, ehitati välijõusaal. Paisu lammutamisel oli Sindi linnapoolseks eeltingimuseks ujula säilimine.

2019. a sügiseks pärast kärestiku rajamist sai väliujula süvendatud ja talisuplus sai siis ka sintlaste harrastuseks, mis eriti hoogustus esimesel koroona-aastal 2020.

Jana Hansen kõneles, et aasta 2021 alguses loodi Sindi talisuplejate sotsiaalmeediagrupp, mis oli aasta lõpuks juba 70-liikmeline. 2022 oktoobris asutati MTÜ Energilised.

Foto Urmas Saard

OUTDOOR SWIMMING POOL

Swimming has always been a favourite pastime in Sindi. In 1876, swimming houses were built on a floating bridge. In 1926, a swimming pool was built on the current site. In 1936-1937, the town government and the "Kalju" sports club built new changing rooms, swimming bridges and a pool with a building on stilts and a 3m tower. A sandy beach, a sports field and a swimming pool were constructed. In 2012, a new outdoor swimming pool, a sandy beach and an outdoor gym were opened. By the fall of 2019, the outdoor swimming pool was deepened after the construction of the rapid, and winter swimming became a hobby of many residents of Sindi.

ОТКРЫТЫЕ БАССЕЙН

Жители Синди всегда любили плавать. В 1876 году на понтонном мосту были построены плавательные домики. В 1926 году на нынешнем месте был построен бассейн. В 1936-1937 годах поселковое управление и спортивный клуб “Калью” построили новые раздевалки, плавательные мостики, бассейн на сваях и трехметровую башню. Были созданы песчаный пляж, спортивная площадка и бассейн. В 2012 году были открыты новый открытый бассейн, песчаный пляж и открытый тренажерный зал. К осени 2019 года после строительства порога открытый бассейн углубили, и зимнее плавание стало хобби многих жителей Синди.

„Jäljed" Sindis - kallasrada tegijad...

Foto Mikko Selg

Kauaaegne Sindi linna volikogu esimees Aleksander Kask (s. 1931) pajatab sintlastest ja sindilastest nii: sintlaseks sünnitakse ja saadakse armastus oma sünnilinna Sindi vastu juba emapiimaga. Seevastu sindilaseks saadakse mujalt linna elama kolimisega, uue kodukohaga võivad kujuneda erineva tugevusega sidemed.

Meie kalendri sünni heaks tegutsesid …

- *loodusfotograafist sintlane Helen Parmen (tagakaane foto), kes kinkis Sindi muuseumile ligemale 260 fotot paisu lammutamisest kärestiku valmimiseni;*
- *ajalehe Külauudised reporter, sindilane Urmas Saard (esikaane foto), kes on aastaid Sindi elu jäädvustanud nii sõnas kui pildis;*
- *Sindi ajaloo parim tundja sintlane Marko Šorin, suure foto– ja artiklikogu omanik, kes on kirjutanud palju artikleid Sindi ajaloost;*
- *ajaloohuviline, rajal eeskulgeja, sindilane Kiki Pärnpuu (fotol), kes pani kirja oma nägemuse Sindi kallasrajast, arvestades sealjuures ka sintlaste kirjutatut ja räägitut.*

Teekond Liepaja nootidest rahvusvaheliste „Jälgedeni"

2008. aastal viis tööreis Raeküla Vanakooli keskuse arendustöötaja Piia Karro tööalasele reisile Liepajasse, kus talle esmakordselt tutvustati sealseid jalutusradu nn „Liepaja noodid". Rajad tutvustasid Liepajat kui Läti muusika pealinna. Need olid mõeldud eelkõige iseseisvaks avastamiseks ja linna tundma õppimiseks. Idee tundus nii rabavalt huvitav, et tekkis soov midagi sarnast luua ka Pärnusse.

Möödus peaaegu kümme aastat, kui Eestis hakati valmistuma vabariigi sajandaks aastapäevaks. Nii kuulutas Kodanikuühiskonna Sihtkapital välja ideekorje, kuidas kogukonnad saaksid panustada väärikasse tähistamisse. Oli aeg idee sahtlist välja võtta ja tegutsema asuda! Nii esitas Raeküla kogukonnakeskus koos teiste Pärnu linna kogukondade esindajatega idee „Kes need jäljed siia jättis, kes neid jälgi mööda käis?" - Jäljed. Ideest riikliku rahastuse ja teostuseni kulus taas paar aastat. Nii sündisidki Pärnu viie kogukonna eestvedamisel Liepaja nootidele sarnased jalutusrajad „Jäljed Raekülas, Vana-Pärnus, Räämal, Paikusel ja Kalamehe kvartalis" ning nelja raja kohta ka 2020. a seinakalendrid (www.raekylavanakool.ee_Jäljed).

Fotod Marina Mesipuu-Rhun

Tavatud ajad loovad erilisi võimalusi. 2020. aastal rabas ka pärnakaid ülemaailmne koroonakriis. Nende mõjude majanduslikuks leevenduseks ja vaimselt kannatanud täiskasvanute turgutamiseks kuulutati Euroopa Liidu Erasmus+ täiskasvanuhariduse valdkonnas välja strateegilise partnerluse taotlusvoor. Taotlusvooru eesmärgiks oli kaasatud organisatsioonide ja üksikisikute loovuse arendamine. Just see taotlusvoor, Vanakooli keskuse ning rahvusvaheliste partneritega Lätist ja Leedust valminud projekti „Who left those footprints here, who followed those footprints" - Footprints, tulemused on rikastanud enam kui viieteist kaasatu teadmisi, oskusi ja kogemusi ning sündinud on neli erinevat jalutusrada - Pärnus, Riias, Sindis ja Vievises. Kolmel neist (v.a Vievis) valmib ka universaalkalender, mida saab kasutada aastate üleselt.

Aitäh, „Liepaja noodid", et panite aluse millelegi nii pikaealisele. Teie noodid elavad nüüd absoluutselt iseseisvat elu ja rikastavad paljude kogukondade ja nende külaliste maailmapilti!

Suur tänu kõigile tegijatele, abistajatele, toetajatele ja ka kõigile radadel jalutajatele!

Tore, et nautisid jalutuskäiku enam kui kahe ja poole tunnisel Sindi kallasrajal!
Kohtumiseni!

Erasmus+

Who left those footprints here,
who followed those footprints?

KOGUKONNAKESKUS
RVK
RAEKÜLA VANAKOOLI KESKUS
25.03.1913

Radošā apvienība jauniešiem
TREPES

VIEVIO
KULTŪROS
CENTRAS

KÜLAUUDISED
KYLAUUDIS.EE
ÕHINAPÕHINE INFOVESKI